

Inkluziv ta’limning rivojlanish tendensiyalari va uning dolzarbligi

Ahmatova Farangiz Xoshim qizi.

Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim tizimida inkluziv ta’limning ahamiyati, rivojlanish yo‘nalishlari va amaliy muammolari tahlil etilgan. Tadqiqotda so‘rovnoma, pedagogik kuzatuv va hujjatlarni tahlil qilish metodlari orqali mavjud holat o‘rganilgan. Inkluziv ta’limning ijtimoiy dolzarbligi, xalqaro tajribalardagi o‘rni va O‘zbekistondagi joriy holati asosida tahlil qilinadi hamda muammolarga yechim sifatida metodik, tashkiliy va infratuzilmaviy takliflar ilgari suriladi. Maqola pedagoglar, ta’lim siyosatchilari va tadqiqotchilar uchun foydalidir.

Kalit so‘zlar: inkluziv ta’lim, imkoniyati cheklangan bolalar, teng huquqli ta’lim, pedagogik integratsiya, metodik moslashuv, differensial yondashuv, jamiyatga integratsiya, ta’lim siyosati, tolerantlik, zamonaviy pedagogika.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda har bir insonning teng huquqli ta’lim olish imkoniyatini ta’minlash masalasi global darajada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan qaralganda, inkluziv ta’lim tushunchasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy, madaniy va siyosiy jarayonlarning ajralmas bir qismiga aylanmoqda. Inkluziv ta’lim — bu imkoniyati cheklangan, maxsus ehtiyojga ega bo‘lgan bolalarning umumiy ta’lim muassasalarida sog‘lom tengdoshlar bilan birgalikda o‘qishlarini tashkil etishga qaratilgan zamonaviy yondashuvdir.

Mazkur maqolada inkluziv ta’limning rivojlanish tendensiyalari, uning jahon va O‘zbekiston tajribasidagi o‘rni, dolzarbligi hamda pedagogik amaliyotda duch kelinayotgan muammolar va ularning yechimlari ilmiy-nazariy hamda amaliy asosda tahlil etiladi.

Metod

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi: sifatli va miqdoriy tahlil, so‘rovnoma, suhbat, pedagogik kuzatuv va hujjatlarni tahlil qilish. Asosiy empirik ma’lumotlar Toshkent shahri va viloyatlarda faoliyat yuritayotgan 10 ta umumta’lim

maktabida olib borilgan kuzatuvlar va intervyular orqali yig'ildi. Umumiy hisobda 200 nafar o'quvchi, 40 nafar o'qituvchi va 30 nafar ota-ona so'rovnomada ishtirok etdi.

Tadqiqotda mavjud qonunchilik bazasi, xalqaro hujjatlar (BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi", YUNESKO tavsiyalari), O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va Vazirlar Mahkamasining so'nggi qarorlari tahlil qilindi. Shuningdek, nufuzli olimlarning ilmiy maqolalari, tajriba sinov loyihalari natijalari asos qilib olindi.

Na tijalar

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda inkluziv ta'limga bosqichma-bosqich o'tish jarayoni sezilarli darajada jadallashmoqda. So'nggi yillarda bu boradagi huquqiy baza mustahkamlanmoqda, maxsus pedagogik kadrlar tayyorlash, ularni qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimi kengaymoqda. 10 ta umumta'lim maktabining tahlili shuni ko'rsatdiki, ularning 60 foizi allaqachon ayrim shakllarda inkluziv yondashuv elementlarini amaliyotga joriy etgan.

So'rovnomada qatnashgan o'qituvchilarning 72 foizi maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash uchun yetarli metodik tavsiyalarga ega emasliklarini bildirdilar. Shu bilan birga, 84 foiz o'quvchi o'z tengdoshlarini sinfda qabul qilishda ijobiy munosabat bildirgan, bu esa ijtimoiy-psixologik muhitning moslashuvchanligidan dalolat beradi. Ota-onalarning 68 foizi esa o'z farzandlarining imkoniyati cheklangan bolalar bilan bir sinfda o'qishiga ijobiy munosabat bildirgan.

Inkluziv ta'limning asosiy muammolari sifatida quyidagilar ajralib chiqdi: o'qituvchilarning maxsus tayyorgarligi yo'qligi, sinflarda moslashtirilgan dars materiallarining yetishmasligi, infratuzilmaning nogiron bolalar uchun qulay emasligi, metodik qo'llanmalar kamligi.

Tahlil va Munozara

Inkluziv ta'lim faqatgina nogiron bolalar uchun emas, balki butun ta'lim tizimi uchun yangilanishga, insonparvarlikka asoslangan yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu model o'z ichiga barcha farzandlarning teng huquqliligini, moslashuvchan ta'lim strategiyalarini va shaxsga yo'naltirilgan metodlarni qamrab oladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xalqaro tajribada, ayniqsa Skandinaviya mamlakatlari, Kanada, Avstraliya va Yaponiya ta'lim tizimlarida inkluziv yondashuv nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarni jamiyatga integratsiya qilish, balki barcha o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional, muloqot va tolerantlik ko'nikmalarini riv

oqlantirish vositasi sifatida qaraladi. O‘zbekiston sharoitida esa bu jarayon endigina boshlangan bo‘lib, jiddiy metodik, tashkiliy va kadrlar tayyorlash borasida to‘liq tizimga ehtiyoj sezilmoqda.

Ayni vaqtda pedagoglarni qayta tayyorlashda inkluziv metodikaga alohida e‘tibor berilmoqda. Respublikamizda bu borada ko‘plab trening va seminarlar tashkil etilmoqda, lekin ular doimiy va tizimli emas.

Pedagogik yondashuvlar yangilanishi, individual o‘quv rejimlarining ishlab chiqilishi, differensial yondashuvlar asosida dars jarayonini tashkil qilish orqali inkluziv ta’limning samaradorligini oshirish mumkin.

Xulosa

Inkluziv ta’lim bu — zamonaviy ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. U nafaqat ijtimoiy adolatni ta’minlaydi, balki butun jamiyatda tolerantlik, hurmat va o‘zaro yordam kabi ijobiy qadriyatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonda inkluziv ta’limga o‘tish jarayoni ijobiy dinamikani namoyon etmoqda. Biroq bu borada tizimli, ilmiy asoslangan, ko‘p bosqichli rejalashtirishga ehtiyoj katta. O‘qituvchilarni tayyorlash va metodik ta’minotni kuchaytirish, infratuzilmani moslashtirish orqali bu boradagi muammolarni bartaraf etish mumkin.

Inkluziv ta’limni muvaffaqiyatli joriy etish orqali O‘zbekiston ta’lim tizimi yanada adolatli, zamonaviy va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan tizimga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova, D. A. (2022). *Pedagogik texnologiyalar asoslari*. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
2. Abduqodirov, A. A. (2020). *Ta’limda interaktiv metodlar va ularning amaliy qo‘llanilishi*. Samarqand: “Ilm ziyo” nashriyoti.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Prensky, M. (2001). *Digital Game-Based Learning*. New York: McGraw-Hill.
5. Gee, J. P. (2007). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. New York: Palgrave Macmillan.
6. Saidov, A. (2019). *Ta’limda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar*. Toshkent: “Yangi asr avlodi”.